

УДК 811.111'42

НЕВІДПОВІДНІСТЬ ЧОЛОВІКІВ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИМ НОРМАМ ЯК ДЖЕРЕЛО СМІХОВОГО ЕФЕКТУ АНГЛОМОВНОГО АНЕКДОТУ

А.С. Птушка, канд. філол. наук (Харків)

Ця стаття присвячена дослідженню когнітивних механізмів створення сміхового ефекту англomовного анекдоту, закорінених на невідповідності чоловіків морально-етичним нормам. Результати аналізу демонструють кількісну і якісну асиметрію у сміховій репрезентації чоловіків у текстах англomовних анекдотів. Знайдена кількісна та якісна асиметрія відбиває найбільш соціально значущі гендерно специфічні вимоги до чоловіків як членів англomовного соціуму. У підґрунті цих вимог лежать традиційні гендерні еталонні ролі захисників-годувальників.

Ключові слова: англomовний анекдот, гендерні стереотипи, морально-етичні норми, норми взаємодії, норми життєзабезпечення, норми контакту, норми відповідальності.

А.С. Птушка. несоответствие мужчин морально-этическим нормам как источник смехового эффекта англоязычного анекдота. Данная статья посвящена исследованию когнитивных механизмов создания смехового эффекта англоязычного анекдота, основанных на несоответствии мужчин морально-этическим нормам. Результаты анализа демонстрируют количественную и качественную асимметрию в смеховой репрезентации мужчин в текстах англоязычных анекдотов. Найденная количественная и качественная асимметрия отбивает наиболее социально значимые гендерно специфические требования к мужчинам как членам англоязычного социума. В подпочве этих требований лежат традиционные гендерные эталонные роли защитников-кормильцев.

Ключевые слова: англоязычный анекдот, гендерные стереотипы, морально-этические нормы, нормы взаимодействия, нормы жизнеобеспечения, нормы контакта, нормы ответственности.

A.S. Ptushka. Disparity of men to the mental and ethical norms as a source of laughter effect of the English-language anecdote. This article is dedicated to the research of cognitive mechanisms of the creation of humorous effect of an English anecdote, which are based on the disparity of men to the mental and ethical norms. The results of the analysis demonstrate quantitative and qualitative asymmetry in the humorous representation of men in the texts of English anecdotes. The found quantitative and qualitative asymmetry reflects the most socially meaningful gender-specific requirements to the men as to the members of English society. These demands depart from the traditional gender standard roles of defenders-bread-winners.

Key words: English-language anecdote, gender stereotypes, mental and ethical norms, norms of co-operation, norms of life-support, norms of contact, norms of responsibility.

Ця стаття присвячена дослідженню когнітивних механізмів створення сміхового ефекту англomовного анекдоту, закорінених на невідповідності чоловіків морально-етичним нормам.

Актуальність дослідження визначається його антропоцентричною спрямованістю, що цілком відповідає сучасним тенденціям вітчизняного мовознавства. Хоча англomовний анекдот вже був предметом наукового аналізу [1; 3–10], вказана проблема ще очікує висвітлення з позицій когнітивно-дискурсивної парадигми, що й визначає

новизну дослідження.

Об'єктом статті є тексти сучасних англomовних анекдотів, що відбивають гендерні стереотипи. Предметом дослідження є мовні засоби сміхової репрезентації гендерних стереотипів у текстах англomовних анекдотів. Мета роботи полягає у розкритті специфіки мовної об'єктивації гендерних стереотипів у текстах англomовних анекдотів.

Матеріалом дослідження слугували 4950 британських анекдотів, персонажами яких є чоловік.

На вищому шаблі морально-етичних норм знаходяться **суперморальні норми**, що відбивають основні принципи людської поведінки, закріплені у релігійних догматах та юридичних кодексах. Морально-етичні норми поділяються на норми взаємодії, норми життєзабезпечення, норми контакту й норми відповідальності [2, с. 34–35].

У сфері міжгендерних стосунків однією з найбільш релевантних є максима суперморальних норм **Не можна прелюбодіяти**. Типовою є ситуація, коли чоловік зраджує дружину в офісі з секретаркою або вдома з прислугою (порівн. (1) та (2), де комізм є наслідком, відповідно, порушення когеренції дискурсу – між запитанням і відповіддю випадає інформаційна ланка, яку адресат легко відтворює на підставі знання гендерних стереотипів – та неадекватності поведінки чоловіка, лінгвіста за фахом, з точки зору утилітарних норм реалізму у ситуації, коли дружина застукала його з коханкою – замість того, щоб виправдовуватися, він намагається навчати дружину коректному англійському):

(1)– *Why do you want a divorce?*

– **Every time I sit in my husband's lap, he starts dictating letters.** (5600 jokes, p. 308)

(2) *You're just like that guy Noah Webster – he corrected everybody – claimed they said the wrong word. One day Mrs. Webster went back into the garden and found Noah kissing the maid. She said: I'm surprised!*

He said: No, dear, you are astonished – I am surprised. (5600 jokes, p. 303)

Ще однією не менш важливою максимом суперморальних норм, відображеною у текстах досліджуваних анекдотів, є **Не можна завдавати фізичної шкоди близьньому**. Порушниками цієї максими є персонажі, що виявляють надмірну агресивність, крайнім проявом якої є фізична розправа чоловіка над жінкою. Порівн. (3) та (4), де комізм створюється порушенням принципу релевантності, наслідком чого є, відповідно, зіткнення прогнозованої й не прогнозованої інтерпретації висловлення *It must be hard to lose your wife like that* (адресат інтерпретує його як вислів співчуття, а чоловік – як запитання про те, наскільки важко

йому було позбутися дружини) та словосполучення *powder marks* (слідви порохи та слідви від жіночої нудри):

(3) – *It was thirty years ago today when I lost my wife – the only wife I've ever had.*

– *That's too bad. I didn't know about that. It must be hard to lose your wife like that.*

– **Hard? It's darn near impossible.**

(5600 jokes, p. 290)

(4) – *It says that the man was shot by his wife at close range.*

– *Then there must be powder marks on his body.*

– *Yes, that's why she shot him.*

(5600 jokes, p. 301)

Відповідність чоловіка максимі **Слід любити близьнього** репрезентовано анекдотами, які висміюють чоловіка, для якого жінка/дружина не становить ніякої цінності. Так, у анекдоті (5) чоловік, замість того, щоб сумувати з приводу трагічної смерті дружини, дає прагматичні розпорядження щодо практичного використання її останків:

(5) *An elderly couple was on a cruise and it was really stormy. They were standing on the back of the boat watching the moon, when a wave came up and washed the old woman overboard. They searched for days and couldn't find her, so the captain sent the old man back to shore with the promise that he would notify him as soon as they found something.*

Three weeks went by and finally the old man got a fax from the boat. It read: "Sir, sorry to inform you, we found your wife dead at the bottom of the ocean. We hauled her up to the deck and attached to her butt was an oyster and it was a pearl worth \$50,000... please advise." The old man faxed back: "Send me the pearl and re-bait the trap." (English for the grown-up, p. 92)

Максима моральних норм взаємодії **Не можна бути боягузом** є релевантною для чоловіка. Анекдоти цієї ідеографічної підгрупи висміюють чоловіка-боягуза, який не наважується вступити у двобій з іншим чоловіком, захистити жінку або взагалі боїться жінки як такої, порівн. (6)–(9), сміховий ефект яких є наслідком невідповідності персонажа маскулінному еталону:

- (6) – *I feel like punching him in the nose again.*
 – *Again?*
 – *Yeah, I felt like that once before.*
 (5600 jokes, p. 222)
- (7) – *If I were you, Percy, I should tell him just what I think of him.*
 – *How can I? The cad has no telephone.*
 (5600 jokes, p. 222-223)
- (8) *My mother heard a noise in the bedroom last night. She jumped out of bed and there were a man's feet sticking out from under the bed.*
 – *A burglar's?*
 – *My father's. He'd heard the burglar, too.*
 (<http://www.native-english>)
- (9) *Why does a boy have to hold a girl's hand?*
Self-defense, you sap! (<http://iilsr.iatp>)

Серед максим **норм життєзабезпечення** найбільш релевантною в об'єктивації гендерних стереотипів є **Слід трудитися**. Ця максима, як і попередня, є орієнтованою, насамперед, на чоловіка. Бездіяльний чоловік стає об'єктом осміяння (порівн. (10) та (11), де сміховий ефект створюється, відповідно, буквальною інтерпретацією вислову *love is blind/ любов сліпа* й порушенням принципу релевантності при інтерпретації запитання *If your wife made you go out and look for a job, what would you look for?*):

(10) *If you love work, why don't you find it?*
Alas, lady, love is blind. (5600 jokes, p. 197)

(11) *If your wife made you go out and look for a job, what would you look for?*
A new wife. (5600 jokes, p. 198)

таких анекдотів може реалізуватися і як карнавалізація маскулінної символічної ролі добувача-годувальника і як регуляція поведінки чоловіка у відповідність з цією роллю.

Низка анекдотів відбиває відповідність поведінкових характеристик чоловіка **нормам контакту**. Більшість максим норм контакту деталізують максимуму **Слід враховувати інтереси ближнього**. До таких належать максими *Не слід бути надто корисливим/ Слід бути щирим/ Не слід бути надмірно вимогливим/ Не слід бути зневажливим/ Не слід бути ревнивим*, репрезентовані анекдотами про чоловіків.

Кількісно найбільш репрезентативною є максима **Не слід бути надто корисливим**.

Об'єктом сміхової репрезентації тут є, насамперед, корисливий жених, порівн. приклад (12), комізм якого є результатом порушення персонажем як моральних норм контакту (максими *Не слід бути корисливим*), так і утилітарних норм реалізму (максими *Слід покладатися на себе*):

- (12) – *And upon what income do you suppose to support my daughter?*
 – *Five thousand a year.*
 – *Oh, I see, then with her private income of five thousand a ...*
 – **I've counted that in.** (<http://iilsr.iatp>)

У деяких анекдотах корисливість жениха поєднується з невірністю, порівн. (13), де комізм посилюється іронічним використанням персонажем евфемізму *be good to the poor/ виявити доброту до бідноті* для приховування його справжніх намірів одружитися з багатою та підтримувати стосунки з бідною але гарною дівчиною й після весілля:

- (13) *I'm in love with a beautiful girl, but she's poor. And there's a homely girl with plenty of money in love with me. Would you marry the rich girl or the poor girl?*
I'd marry the rich girl and be good to the poor.
 (5600 jokes, p. 271)

Відповідність чоловіка максимі **Слід бути щирим** зорієнтована на висміюванні чоловіка, який намагається щось приховати від дружини (порівн. (14), комізм якого є наслідком гіперболізації нещирості чоловіка дружиною):

(14) – *Can you tell by your husband's face if he's lying?*

– *Yes. If his lips are moving, he is.*

(5600 jokes, p. 165)

Відповідність чоловіка максимі **Не слід бути надмірно вимогливим** демонструє невідповідність чоловіка жіночим очікуванням:

(15) *What do you do if you forget a woman's birthday?*

Leave. (Mr. Tickle, p. 10)

Максима **Не слід бути зневажливым** об'єктивована анекдотами, що відбивають поведінку чоловіка. Порівн. (16), де комізм є результатом порушення принципу релевантності персонажем-чоловіком (замість того, щоб розказати дитині про теорію Дарвіна, він натякає на те, що його мати цілком може походити з мавп):

(16) – *Daddy, is it true I came from a tribe of monkeys?*

– *I don't know. I never saw your mother's folks.*

(5600 jokes, p. 321)

Максима **Не слід бути ревнивим** демонструє неадекватність чоловіка утилітарним нормам реалізму (він не усвідомлює, що аббревіатура на одязі означає марку, а не ініціали коханця дружини):

(17) *He is so jealous. I bought him some underwear.*

Now he is going around looking for a fellow with the initials B.V.D. (5600 jokes, p. 278)

Гендерна асиметрія, що спостерігається при об'єктивації решти максимум моральних норм контакту, набуває абсолютного характеру, тобто аналізовані анекдоти тематизують відповідність цим максимами виключно персонажів-чоловіків (**Не слід зловживати алкоголем** та **Не слід бути жадібним**).

Максима **Не слід зловживати алкоголем** об'єктивована анекдотами про чоловіків. При цьому, чоловік переважно поданий як довічний клопіт для дружини, що потерпає від його алкогольної залежності. Невідповідність поведінки чоловіка-алкоголіка як загальнолюдським нормам контакту, так і еталонній ролі глави сім'ї, створює сміховий ефект:

(18) (*Knock on the door*)

– *Are you Mrs. Schmitz?*

– *Yes, I am.*

– *Are you sure you're Mrs. Schmitz?*

– *Surely, I'm sure I'm Mrs. Schmitz?*

– ***Well, come down and pick out Mr. Schmitz. The rest of us want to go home.***

(5600 jokes, p. 217)

Анекдоти типу (19) цікаві тим, що пародіюють специфічне мовлення п'яного чоловіка, підкреслюючи його неадекватність ситуації:

(19) *She: So! – drunk again!*

He: Yeah – and this time I had a special reason for gettin' drunk.

She: Yeah? And what was the special reason?

He: Whash the difference – as long as it sherved the purpose? (5600 jokes, p. 212)

Цікаво, що анекдоти про чоловіка-алкоголіка відбивають його невідповідність не лише морально-етичним, але й утилітарним нормам реалізму та нормам безпеки, які кваліфікують його поведінку, виходячи вже не з інтересів соціуму, а з інтересів власне чоловіка.

Максима **Не слід бути жадібним** тематизована анекдотами про чоловіків, що, очевидно, пояснюється орієнтацією на пресупозиції патріархальних гендерних стереотипів, у відповідності до яких фінансовими ресурсами володіє саме чоловік. Як невідповідні еталону піддаються осміянню жадібний чоловік, що не опікується дружиною, й не хоче витратити на неї гроші (20), й жадібний жених, що повністю позбавлений рицарських якостей (21):

(20) *Man married a girl and she had to have her tonsils out. He sent her father the bill because she should have had them out years ago.*

(5600 jokes, p. 104)

(21) – *No, Tom, I can never be yours. Sorry, but that's that.*

– *All right – what about my presents.*

– *I'll return them, of course.*

– ***Yes, I know you will, but who's going to return all those cigars I gave your father and the pennies I gave your little brother?***

(5600 jokes, p. 272)

Максима **Не слід надто багато говорити** (порушення максими кількості інформації принципу

кооперації) об'єктивована анекдотами про чоловіка. Чоловіка висміюють за балакучість на підставі невідповідності еталону, порівн. приклад (22), комізм якого створюється за допомогою буквального переосмислення фразеологізму *a man of few words/ чоловік не слова, а діла*, що власне позначає одне із стереотипних уявлень про справжнього чоловіка:

(22) – *He's a man of few words, isn't he?*

– *Yes, so he was telling me all morning.*

(5600 jokes, p. 155)

Відповідність **нормам відповідальності** репрезентована максимую **Слід відповідати за свої дії**, яка, судячи з результатів аналізу анекдотів вибірки, є релевантною саме для чоловіка. Чоловіка звинувачено в небажанні нести відповідальність за стосунки з жінкою, порівн. приклад (23), сміховий ефект якого створюється невідповідністю чоловіка еталону лицаря:

(23) – *Tell me that you love me.*

– *Sure, but don't ask me to write it.*

(5600 jokes, p. 265)

У анекдоті (24) комізм посилюється порушенням принципу релевантності (виходячи із омонімії словоформ *ring/ обручка* та *ring/ дзвінок* та полісемії словосполучення *to become engaged*, що може означати як *заручитися*, так і *завести стосунки*, залицяльник, не бажаючи себе обтяжувати, інтерпретує запитання дівчини *If we become engaged, will you give me a ring?/Коли ми заручимося, ти подаруєш мені обручку?* таким чином – *Якщо у нас будуть стосунки, ти мені за телефонуєш?*):

(24) – *If we become engaged, will you give me a ring?*

– *Certainly. What's your number?*

(5600 jokes, p. 286)

Виходячи із змісту анекдотів, їхня прагматична функція, в залежності від емпатії адресата, може реалізуватися і як карнавалізація традиційних патріархальних цінностей, зокрема інституту шлюбу, і як регуляція, на основі висміювання чоловіка за небажання нести відповідальність за свої дії у стосунках з жінкою.

Отже, проаналізовані анекдоти виконують дві прагматичні функції: карнавалізації традиційних сімейних цінностей та традиційних гендерних еталонів й регуляції соціальної поведінки. У підґрунті карнавалізації лежить психологічне прагнення індивіда тимчасово звільнитися від соціальних табу, що регламентують його поведінку. Регулятивна функція, що реалізується через формування почуття-ставлення несхвалення або презирства до гендерного актанта як порушника тої чи іншої максими морально-етичних норм й, відповідно, об'єкта негативної етичної оцінки *непринципно*, навпаки, регламентує поведінку індивіда, орієнтуючи його на дотримання норм моралі й відповідність гендерним еталонам.

Результати аналізу демонструють кількісну і якісну асиметрію у сміховій репрезентації чоловіків у текстах англійських анекдотів. Чоловіки є об'єктами сміхової репрезентації й водночас негативної морально-етичної оцінки *непринципно* як порушники 14 максимум морально-етичних норм. Виключно чоловіки висміюються за невідповідність максимумам норм взаємодії (боягузтво), життєзабезпечення (бездіяльність), контакту (зловживання алкоголем, жадібність) й норм відповідальності (прагнення стосунків без зобов'язань).

Знайдена кількісна та якісна асиметрія відбиває найбільш соціально значущі гендерно специфічні вимоги до чоловіків як членів англійського соціуму. У підґрунті цих вимог лежать традиційні гендерні еталонні ролі захисників-годувальників.

Перспективу подальших досліджень складе аналіз невідповідності жінок морально-етичним нормам.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дмитренко В.А. Анекдот как разновидность речевых жанров / В.А. Дмитренко, И.С. Курсова // *Studia Germanica et Romanica: Иноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання.* – 2004. – Том 1, № 3. – С. 5–16.
2. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / Карасик В.И. – Волгоград: Перемена, 2002. – 477 с.
3. Кобякова І.К. Концептуалізація та категоризація гумору / І.К. Кобякова // *Вісник Сумського державного університету.* –

2006. – Т. 1., № 11 ('95). – С. 35–39. 4. Кобякова І.К. Креативне конструювання вторинних утворень в англomовному дискурсі: [монографія] / Кобякова І.К. – Вінниця : Нова книга, 2007. – 123 с. 5. Левицкий А.Э. Комическое: играем языком / А.Э. Левицкий // Логический анализ языка. Языковые механизмы комизма / [отв. ред. Н.Д. Арутюнова]. – М. : Изд-во “Индрик”, 2007. – С. 295–308. 6. Attardo S. Joke as a text type / S. Attardo, J.Ch. Chabanne // Humour. – 1992. – 5-1/2. – P. 165–176. 7. Attardo S. Linguistic theories of humour / Attardo S. – Berlin-N.Y. : Mouton de Gruyter, 1994. – 386 p. 8. Chiaro D. The Language of jokes. Analysing verbal play / Chiaro D. – L., N.Y. : Routledge, 1992. – 129 p. 9. Nash W. The language of humour / Nash W. – L.-N.Y. : Longman, 1985. – 200 p. 10. Ras-

kin V. Semantic mechanisms of humour / Raskin V. – Dordrecht-Boston-Lancaster : D. Reidel, 1985. – 284 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Миловидов В.А. English for the grown-up: Английский для взрослых / Миловидов В.А. – СПб. : Антология, 2003. – 400 с. 2. Meiers M. 5600 jokes for all occasions / M. Meiers, J. Knapp. – New York : Crown Publishers, 1980. – 605 p. 3. Mr. Tickle's guide to women. – L. : Edmont Books Limited, 2002. – 64 p. 4. <http://iilsr.iatp.by/ru/publication/otherbred/sites/enative/anecdotes.htm> : [Електронний ресурс] – назва з титул. екрану. 5. <http://www.native-english.ru/downloads/etc/jokes.zip> : [Електронний ресурс] – назва з титул. екрану.